

Jordbruksutskottets betänkande

1981/82:26

om livsmedelskontroll m. m.

Motioner

I motion 1981/82:798 av Kerstin Anér (fp) yrkas

1. att riksdagen hos regeringen anhåller att åtgärder vidtas för en förbättrad information från främst lantbruksnämnderna om farorna med ochratoxin,

2. att riksdagen hos regeringen begär utredning om införande av gränsvärde för ochratoxin i kött efter dansk förebild.

I motion 1981/82:875 av Sten Svensson och Bengt Wittbom (båda m) yrkas

1. att riksdagen hos regeringen anhåller om en undersökning av omfattningen av retur och kassation av livsmedel inom det statliga området,

2. att riksdagen hos regeringen anhåller om en utvärdering av effekterna och de samhällsekonomiska kostnaderna för tillämpningen av nuvarande livsmedelslag vad gäller märkning av livsmedel.

I motion 1981/82:1901 av Anders Gernandt (c) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts beträffande minskning av gifthalten i potatis.

I motion 1981/82:1925 av Maj Britt Theorin m. fl. (s) yrkas att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som anförts om förbud mot kaliumbromat som livsmedelstillsats.

Utskottet

Utskottet behandlar i detta betänkande fyra motioner med anknytning till livsmedelslagstiftningen, bl. a. bestämmelserna om livsmedelskontroll och märkning av livsmedel.

Förekomst av mykotoxin i livsmedel. Enligt motion 798 kan mögelgifter uppkomma som en indirekt följd av att mängden kvävegödsel är för stor vid odling. Därvid kan en mögelsvamp bildas som avsöndrar giftet ochratoxin. Detta gift nedsätter och försämrar njurfunktionen hos människan. Ett gränsvärde för mängden ochratoxin hos slaktsvin har enligt motionen fastställts i Danmark. Några svenska bestämmelser i ämnet finns dock inte. Motionären hemställer om åtgärder för en förbättrad information om farorna med ochratoxin och om utredning rörande ett gränsvärde för detta ämne efter dansk förebild.

Utskottet vill nämna att mykotoxiner, eller med en svensk benämning

svampgift, bl. a. bildas av vissa mögelsvampar som vid dåliga lagringsförhållanden kan angripa jordbruksprodukter. Mykotoxinförekomst i livsmedel och fodermedel innebär en hälsorisk för såväl människor som djur. Flera olika svampgifter av detta slag är kända, men vår kunskap om deras förekomst och verkningar är begränsad. De mykotoxiner som är mest kända och studerade är aflatoxinerna som bildas av några stammar tillhörande mögelsvampsläktet *Aspergillus*. Aflatoxinerna har visats vara starkt cancerframkallande. Ett annat viktigt mykotoxin, som bl. a. visat sig ha hög toxicitet (giftighet) är ochratoxin.

Jämte aflatoxin är ochratoxin (eg. ochratoxin A) det mykotoxin som hittills mest har uppmärksammats i vårt land. En anledning till detta är att toxinet ingalunda kan betraktas som ovanligt i spannmål under våra klimatbetingelser. Ett annat skäl är den höga toxiciteten. Så pass låga halter som 200 mikrogram/kg i dieten har åstadkommit njurförändringar hos grisar. Det har också visat sig ge fosterskador i djurförsök. De flesta djurförsök som utförts med ochratoxin A tyder inte på några cancerframkallande effekter. Enligt en japansk undersökning år 1978 skulle ochratoxin A emellertid ha orsakat cancer i njurar och lever hos möss.

Statens livsmedelsverk har vid olika tillfällen genomfört undersökningar av synbart skadade njurar (nefropatinjurar) från slaktade svin. Den senaste undersökningen, som ägde rum år 1978, omfattade 207 000 grisar. Endast 90 nefropatinjurar påträffades och insändes för analys. Av dessa innehöll 24 påvisbara mängder ochratoxin A. Resultatet tyder på att förekomsten av ochratoxinhaltiga produkter statistiskt sett skulle vara mycket obetydlig. Det finns emellertid vissa forskningsrapporter som visar att det kan finnas ochratoxin även i njurar med normalt utseende. Enligt uppgift från livsmedelsverket arbetar man f. n. med att utveckla metoder för att upptäcka ochratoxin i sådana fall. Det bör i sammanhanget påpekas att det faktum att något gränsvärde för ochratoxin inte fastställts i vårt land ej utgör hinder för livsmedelsverket att vidta åtgärder med stöd av livsmedelslagstiftningen.

För att samordna resurserna inom mögel- och mykotoxinforskningen i landet arbetar sedan år 1975 en planeringsgrupp med experter för bl. a. Sveriges lantbruksuniversitet, livsmedelsverket, Uppsala universitet och Stockholms tekniska högskola. Gruppen har enligt uppgift nyligen diskuterat frågor av det slag som berörs i motionen.

Utskottet finner mot bakgrund av vad här redovisats att syftet med motion 798 i allt väsentligt torde komma att tillgodoses utan något initiativ från riksdagens sida. Motionen bör således lämnas utan vidare åtgärd.

Hantering och märkning av livsmedel. Enligt motion 875 anser många att Sverige har världens strängaste livsmedelslagstiftning. Stat och kommun har efter hand byggt upp en omfattande kontrolladministration. Mycket av det som åstadkommit av konsumentverket och livsmedelsverket på detta

område är värdefulla bidrag till det svenska samhällets utveckling. Motionärerna ifrågasätter emellertid om vi i rådande samhällsekonomiska läge kan tillåta en fortsatt utveckling som tycks innebära att livsmedel i allt större utsträckning måste kasseras. I detta sammanhang spelar reglerna om hållbarhetsmärkning av livsmedel en viktig roll. Problemen med ökande retur och kassering drabbar inte bara detaljhandeln och livsmedelsindustrin. På skolor och andra institutioner kasseras stora mängder överbliven mat. Motionärerna hänvisar härvidlag bl. a. till en undersökning som utförts av försvarets materielverk rörande matsvinnet vid vissa regementen. Motionen utmynnar i förslag om undersökning av omfattningen av returer och kassation av livsmedel inom det statliga området. Vidare hemställs att man utvärderar effekterna och de samhällsekonomiska kostnaderna för tillämpningen av livsmedelslagen såvitt avser märkning av livsmedel.

Utskottet erinrar om att de grundläggande rättsreglerna i fråga om livsmedelskontroll m. m. finns i livsmedelslagen (1971:511). Denna har närmast karaktären av ramlagstiftning, som anger de allmänna riktlinjerna för regeringens och berörda myndigheters verksamhet på området. Enligt 24 § livsmedelslagen utövar statens livsmedelsverk den centrala tillsynen över efterlevnaden av lagen och i anslutning därtill lämnade föreskrifter. Med stöd av bemyndigande i lagen har regeringen i livsmedelskungörelsen (1971:807) överlämnat åt livsmedelsverket att meddela närmare föreskrifter i fråga om lagstiftningens tillämpning i olika hänseenden.

När det gäller märkning av livsmedel finns den grundläggande rättsregeln i 13 § livsmedelslagen. Där föreskrivs att färdigförpackat livsmedel skall vara tydligt och otvetydigt märkt med bl. a. beräknad hållbarhetstid, om denna är begränsad.

Regeringen har i december 1981 (SFS 1981:1372) beslutat om genomgripande ändringar i livsmedelskungörelsen, bl. a. såvitt avser reglerna om hållbarhetsmärkning av livsmedel. Den nya livsmedelsförordningen träder i kraft den 1 juli 1982. Äldre bestämmelser om hållbarhetsmärkning skall dock gälla i avbidan på livsmedelsverkets tillämpningsföreskrifter, som f. n. är under utarbetande.

De nya reglerna om hållbarhetsmärkning innebär i korthet att sådan märkning föreskrivs endast i fråga om färdigförpackade livsmedel med särskilt kort hållbarhetstid. Livsmedelsverket får föreskriva att annat färdigförpackat livsmedel än som nu sagts skall märkas med uppgift som anger att livsmedlets beskaffenhet beräknas vara bäst före viss angiven tidpunkt. Vidare får verket föreskriva att vissa slag av livsmedel skall märkas med uppgift om tillverkningsdag, förpackningsdag eller med annan tidsuppgift som utvisar livsmedlets ålder.

Syftet med de nya bestämmelserna är att minska onödig kassering av livsmedel och att få en bättre anpassning till EG-ländernas reglering på

motsvarande område.

Utskottet finner att syftet med motion 875, såvitt avser märkning av livsmedel, i viss mån får anses tillgodosett genom de åtgärder som redovisats ovan. I avbidan på ikraftträdande och tillämpning av de nya märkningsbestämmelserna bör motionen i denna del (yrkande 2) inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Som motionärerna anfört har försvarets materielverk gjort en undersökning av matsvinnet vid vissa regementen. Enligt vad utskottet erfarit har åtgärder vidtagits för att sprida information om undersökningsresultatet till en vid krets av intressenter. Utskottet utgår från att det i rådande samhällsekonomiska läge är ett självklart intresse för berörda myndigheter och organ att nedbringa kostnaderna för överblivna livsmedel i samband med måltidsservering o. d. Någon särskild utredning rörande omfattningen av retur och kassation av livsmedel inom det statliga området anser sig utskottet f. n. inte ha anledning att förorda. Även yrkande 1 i motion 875 bör lämnas utan vidare åtgärd.

Användningen av bekämpningsmedel m. m. vid potatisodling. I motion 1901 behandlas användningen av bekämpningsmedel inom potatisodlingen. Potatisen är ett av våra viktigaste livsmedel, anser motionären. Därför är det särskilt viktigt att sörja för dess kvalitet. Det kan enligt motionären ske t. ex. genom att man prioriterar giftfri potatis och försöker få fram resistenta sorter. Bl. a. berörs problemet med kadmiumförekomst i födan. Enligt motionen har man i Finland funnit upp till 1 mg kadmium per kilo potatis. Liknande förhållanden kan råda i vårt land. Motionären förordar mot denna bakgrund att jordbrukets intressenter informeras om vad giftfri potatisodling innebär och att skärpta regler införs vid försäljning av potatis. Detta kan t. ex. innebära att det på förpackningen skall anges vilka gödselmedel och bekämpningsmedel som kommit till användning vid odlingen.

Utskottet får för sin del anföra följande. Vid odling av potatis sker en omfattande kemisk bekämpning mot ett flertal svampsjukdomar. Potatisutsädet behandlas således till ca 40 % till skydd mot lagringsröta och groddbränna. Bladmögel bekämpas tre till fem gånger per säsong. Den intensiva fungicidanvändningen är en förutsättning för odling av bladmögelkänsliga sorter som Bintje, Magnum Bonum och King Edward, vilka f. n. helt dominerar odlingen. Inom Stockholms län odlas stora kvantiteter Vit drottning på Mälardalen. Denna sort är inte lika mottaglig för svampangrepp och behöver följaktligen inte behandlas med svampmedel i samma utsträckning. I Norrland begränsas svampangreppen på grund av klimatiska betingelser. Norrlandslänet har därför den största andelen icke besprutad areal i landet. Därefter följer Stockholms län.

Kemisk bekämpning av ogräs med herbicider (ogräsmedel) förekommer på ca 50 % av odlingsarealen.

Någon mera omfattande behandling med insekticider (insektsmedel) förekommer däremot inte.

Vad särskilt beträffar kadmiumfrågan vill utskottet erinra om att problemen med ökad kadmiumförekomst i miljön behandlades av riksdagen bl. a. under riksmötet 1979/80 (JoU 1979/80:45). Jordbruksutskottet anordnade i detta sammanhang en omfattande hearing med representanter för produktkontrollnämnden, statens naturvårdsverk, statens livsmedelsverk, lantbruksstyrelsen, generaltullstyrelsen, Sveriges kemiska industrikontor, Lantbrukarnas riksförbund och Sveriges grossistförbund. Några av de ämnen som därvid dryftades var förekomsten av kadmium i handelsgödselmedel, undersökningar rörande kadmiumförekomst i spannmål och grönsaker m. m. samt fastställande av ett gränsvärde för kadmiumintag i födan. I det av riksdagen godkända betänkandet förordade utskottet en samlad redovisning av hittills gjorda insatser och ett program rörande de ytterligare åtgärder som regeringen var beredd att vidta för att motverka olägenheterna med kadmiumhanteringen. Den begärda redovisningen m. m. kommer enligt uppgift från regeringskansliet att framläggas senare under innevarande riksmöte.

Frågan om användningen av kemiska medel i jord- och skogsbruket behandlas f. n. av en parlamentarisk utredning (Dir. 1979:119). Kommitténs uppgift är enligt direktiven i första hand att redovisa konsekvenserna i olika avseenden av en minskad användning av kemiska preparat (dvs. bekämpningsmedel och handelsgödselmedel) i jordbruket, skogsbruket och trädgårdsnäringsområdet. Kommittén bör också utvärdera det underlagsmaterial som kommittén tar fram och utifrån en avvägning mellan bl. a. näringspolitiska intressen och miljöintressen föreslå lämpliga åtgärder samt redovisa alternativa förslag. Utredningen kommer enligt vad utskottet erfarit att speciellt uppmärksamma frågor rörande potatisodlingen.

I sammanhanget bör även erinras om den omfattande forskning och utveckling rörande resistent potatissorter som pågår bl. a. vid Svalöf AB och vid lantbruksuniversitetet.

I egenskap av kontrollmyndighet på livsmedelslagstiftningens område fastställer livsmedelsverket högsta godtagbara halt av bekämpningsmedel i eller på livsmedel. Vid överskridande av sådan halt kan verket ge föreskrifter för eller förbjuda försäljning och annan hantering av livsmedel.

Livsmedelsverket har i olika sammanhang genomfört undersökningar rörande förekomsten av bekämpningsmedelsrester i potatis och andra vegetabiliska livsmedel. Undersökningarna har utförligt redovisats bl. a. i tidskriften Vår föda (1980 nr 8 och 1981 nr 7). En undersökning omfattade 48 prover av konventionellt odlad potatis och 36 prover av obesprutad potatis från 17 svenska städer. Med obesprutad potatis avsågs potatis som saluförts med beteckningen "obesprutad" eller "biodynamiskt" eller "naturenligt" odlad. Inga resthalter kunde påvisas i den obesprutade potatisen. Klorpesticider påvisades i fem prover av den konventionellt odlade

potatisen, men halterna låg långt under godkända maximigränser för substanserna.

I en senare, mer omfattande, undersökning analyserades spannmål, potatis, äpplen och jordgubbar med avseende på resthalter av olika bekämpningsmedel. I så gott som samtliga fall låg resthalterna under de högsta godtagbara värdena.

Livsmedelsverket har gjort ytterligare undersökningar utöver de ovan nämnda. Resultaten har dock ännu ej publicerats. På grundval av en preliminär bedömning har också i detta sammanhang konstaterats att restvärdena ligger klart under de tillåtna värdena.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att potatis är ett av våra viktigaste baslivsmedel. Det är därför självfallet angeläget att mängden bekämpningsmedelsrester i potatis hålls på en låg nivå. Av utskottets redovisning ovan framgår att frågan är föremål för stor uppmärksamhet i såväl forsknings- och utredningssammanhang som i livsmedelsverkets löpande kontrollverksamhet. Vad beträffar de marknadsmässiga förutsättningarna för alternativ odling bör tilläggas att det numera finns ett ökat intresse för obesprutad potatis både bland konsumenter och producenter. Utskottet anser mot bakgrund av vad här anförts att motionen inte påkallar någon ytterligare åtgärd från riksdagens sida.

Användningen av kaliumbromat som livsmedelstillsats. I motion 1925 kritiserar den ökande användningen av tillsatser och andra hjälpmedel i bageriindustrin. Bl. a. utnyttjas enligt motionen i många bagerier kaliumbromat som tillsats i mjölet. Syftet är att ge vetet snabbare mognad och förbättra jäsningsprocessen. Enligt uppgifter i internationell press kan kaliumbromat orsaka testikelcancer hos bågarna, som via mjöldammet och andningsvägarna utsätts för ämnet. Kaliumbromat som livsmedelstillsats har förbjudits i ett flertal länder. Motionärerna anser att en tillsats som misstänks kunna leda till cancer inte bör få användas om fullgod ersättning finns. Som ersättning för kaliumbromat kan askorbinsyra användas. I vissa svenska bagerier har askorbinsyra använts under lång tid och med fullgott resultat. Motionärerna föreslår med hänvisning till det anförda att regeringen hos livsmedelsverket framför krav om förbud mot kaliumbromat som livsmedelstillsats.

Enligt vad utskottet inhämtat används kaliumbromat som tillsats bl. a. i mjöl i syfte att förbättra jäsningsprocessen. Askorbinsyra har samma effekt, men medlet verkar långsammare än kaliumbromat.

I livsmedelsverkets författningar rörande livsmedelstillsatser (SLV FS 1980:13 och 1981:15) finns kaliumbromat upptaget som tillåten tillsats i bl. a. spannmål samt mjöl och gryn av spannmål. I detta hänseende gäller en högsta tillåten koncentration av 50 mg per kilo. Tillsatsen är emellertid försedd med en asterisk, vilket innebär att den är föremål för omprövning och att förbud eller andra restriktioner kan komma att aktualiseras. I

sammanhanget bör nämnas att ett flertal länder förbjudit användningen av ifrågavarande ämne.

Frågan om kaliumbromats tillåtlighet som livsmedelstillsats övervägs således inom livsmedelsverket. Bl. a. avvaktar man en internationell standard som kommer att utarbetas inom Codex Alimentarius Commission.

Utskottet delar motionärernas uppfattning att viktiga baslivsmedel så långt som möjligt bör hållas fria från onödiga tillsatser. Detta gäller i synnerhet sådana ämnen vars långsiktiga verkningar kan ge anledning till farhågor från hälso- och arbetsmiljösynpunkt. Finns därvid ett fullgott ersättningsämne tillgängligt som inte har några negativa verkningar i angivet hänseende bör, som motionärerna framhållit, ett ämnes tillåtlighet prövas med särskilt stor restriktivitet. Frågan om användning av kaliumbromat som livsmedelstillsats faller närmast inom livsmedelsverkets kompetensområde och är, som utskottet nyss anfört, föremål för överväganden inom verket. Utskottet anser för sin del att starka skäl talar för ett förbud mot användningen av kaliumbromat i enlighet med vad motionärerna förordat. Med hänsyn till frågans betydelse från arbetsmiljösynpunkt och konsumentsynpunkt bör detta ges regeringen till känna i ett riksdagsuttalande.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *mykotoxin i livsmedel* att riksdagen lämnar motion 1981/82:798 utan vidare åtgärd,
2. beträffande *hantering och märkning av livsmedel m. m.* att riksdagen lämnar motion 1981/82:875 utan vidare åtgärd,
3. beträffande *användningen av bekämpningsmedel m. m. vid potatisodling* att riksdagen lämnar motion 1981/82:1901 utan vidare åtgärd,
4. beträffande *användningen av kaliumbromat som livsmedelstillsats* att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört med anledning av motion 1981/82:1925.

Stockholm den 30 mars 1982

På jordbruksutskottets vägnar

HANS WACHTMEISTER

Närvarande: Maj Britt Theorin (s), Börje Stensson (fp)*, Hans Wachtmeister (m), Åke Wictorsson (s)*, Filip Johansson (c), Gunnar Olsson (s), Sven Eric Lorentzon (m)*, Håkan Strömberg (s), Martin Segerstedt (s), Esse Petersson (fp), Jens Eriksson (m), Lennart Brunander (c), Jan Fransson (s), Ingemar Hallenius (c)* och Margareta Winberg (s).

* Ej närvarande vid betänkandets justering.

